

**DRAMATIK ASARLAR TAHLILI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING
IJODIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI**

Otabayeva Dildora Xikmatilla qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

O'zbek va xorijiy tillar kafedrası.

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1- kurs magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada dramatik asarlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarning ijodiy tasavvurini rivojlantirishning samarali texnologiyalari yoritilgan. Adabiy tahlil jarayonida o'quvchilarning obrazli tafakkuri, estetik didi, mantiqiy va emotsional fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan zamonaviy metodlar tahlil qilinadi. Xususan, rolga kirish, klaster tuzish, konsept xarita, yaratuvchan yozma topshiriqlar va sokratik savollar texnologiyasi asosida dramatik materiallar bilan ishlashning afzalliklari ko'rsatib beriladi. Shuningdek, maqolada o'zbek dramaturgiyasidan amaliy misollar orqali badiiy tahlil va tasavvur o'rtasidagi bog'liqlik ochib berilgan. Mazkur yondashuv o'quvchining ijodiy salohiyatini faollashtirish, matn bilan mustaqil ishlash va individual yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi.*

Kalit so'zlar: *dramatik asar, adabiy tahlil, ijodiy tasavvur, o'quvchi faolligi, zamonaviy texnologiyalar, rolga kirish, estetik tarbiya, konsept xarita, dramatik ziddiyat, o'zbek dramaturgiyasi.*

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, badiiy-estetik didi va ijodiy tasavvurini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, adabiyot darslarida bu maqsadlarga erishish uchun samarali metod va yondashuvlar zarur. Adabiy jarayonning muhim tarmoqlaridan biri – dramaturgiya va uning tahlili orqali o'quvchilarning tasavvur olamini kengaytirish, ular qalbida hayotiylik, obrazlilik, nutqiy faoliyat va estetik qabul qilish salohiyatini shakllantirish mumkin.

Dramatik asarlar o'zining voqelikni sahna harakati orqali ifodalashi, ziddiyatlarga asoslangan mazmuni, emotsional kuchi bilan o'quvchini chuqur mushohadaga chorlaydi. Ushbu maqolada dramatik asarlarni tahlil qilish vositasi orqali o'quvchilarning ijodiy tasavvurini shakllantirishning samarali texnologiyalari tahlil qilinadi.

O'quvchilarning dramatik asarlarni chuqur anglab, uni tahlil qilish jarayonida o'ziga xos yondashuvlardan biri bu – **kreativ loyiha asosidagi tahlil** hisoblanadi. Bu usulda o'quvchilar dramatik matndan kelib chiqib o'z guruhlar bilan qisqa spektakl sahnalashtiradi, dekoratsiya loyihasini chizadi yoki personajlar uchun "shaxsiy kundalik"lar yozadi. Bunday faoliyatlar orqali ular dramatik obrazga nafaqat aqliy, balki ruhiy va hissiy jihatdan yaqinlashadi. Bu yondashuv o'quvchining ijodkorlik salohiyatini faollashtiribgina qolmay, jamoada ishlash, ifoda qilish, tahlil qilish va baholash kabi ko'nikmalarini ham

rivojlantiradi. Shu orqali dramatik tahlil ta'lim jarayonining passiv emas, balki interaktiv va ijodiy shaklga aylanishiga xizmat qiladi.

Dramatik asarlarning o'ziga xos xususiyatlari. Dramaturgiya boshqa adabiy janrlarga nisbatan jonli, sahnalashtirishga mo'ljallangan va voqealarni to'g'ridan-to'g'ri tasvirllovchi janrdir. Uning asosiy komponentlari – syujet, dramatik ziddiyat, dialog, obraz, sahna harakati va konflikt bo'lib, ular orqali muallif o'z g'oyasini yetkazadi. O'quvchilar dramatik asarni o'qibgina qolmay, uni tasavvur qilish, obrazlarga kirib borish, ularning ichki kechinmalarini his qilish imkoniga ega bo'ladi.

Drama o'quvchiga hayotni emotsional qabul qilish, insonlar orasidagi munosabatlar, ijtimoiy-axloqiy masalalar ustida o'ylash imkonini yaratadi. Ayniqsa, o'zbek dramaturgiyasidagi Hamza, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, Erkin Vohidov kabi ijodkorlarning asarlari o'quvchilarga ruhiy boylik, obrazli tafakkur, badiiy zavq baxsh etadi.

Ijodiy tasavvur tushunchasi va uning ta'limdagi o'rni. Ijodiy tasavvur – bu insonning mavjud ma'lumot va tajribasi asosida yangi obrazlar, fikrlar va yechimlar yaratish qobiliyatidir. Ta'limda bu sifatni shakllantirish nafaqat san'at va adabiyot, balki fanlararo integratsiyaga xizmat qiluvchi umumiy maqsaddir. Ijodiy tasavvur kuchli bo'lgan o'quvchi mustaqil fikrlaydi, yangi yondashuvlarni topadi, hayotda yuzaga keladigan muammolarga noodatiy yechimlar taklif eta oladi.

Adabiyot, ayniqsa dramatik asarlar tahlili jarayonida ijodiy tasavvurni rivojlantirish o'quvchining matnga chuqur kirib borishini, obrazlar bilan ichki aloqada bo'lishini ta'minlaydi. Bu esa o'quvchi shaxsining ma'naviy kamoloti va estetik ongining o'sishiga xizmat qiladi.

Dramatik asarlar tahlili orqali ijodiy tasavvurni shakllantirish texnologiyalari. Ta'limda zamonaviy texnologiyalar – bu an'anaviy yondashuvlardan farqli ravishda interaktivlik, ijodiylik, analitik tafakkur va shaxsiy ishtirokni ta'minlovchi metodlar tizimidir. Dramatik asarlarni o'rgatishda quyidagi texnologiyalar o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda samaralidir:

1. Rolga kirish va sahnalashtirish texnologiyasi

- O'quvchilar sahna obrazlarini o'zlari ijro etib, dramatik holatlarni jonlantiradilar.
- Bu metod emotsional yondashuvni kuchaytiradi, tasavvur orqali obrazga chuqur kirishga yordam beradi.

2. “Klaster” va “Konsept xarita” texnologiyasi

- Asardagi obrazlar, joylar, voqealar o'rtasidagi aloqadorlikni sxematik tahlil qilish.
- O'quvchi asar tuzilmasini tahlil qila oladi, yadro g'oyani tushunadi va yangi nuqtai nazar shakllantiradi.

3. Yaratuvchanlikka asoslangan yozma topshiriqlar

- Asarning davomini yozish, muqobil yakunlar taklif etish, o'z fantaziyasi asosida yangi dramatik sahnalar yaratish.
- Bu topshiriqlar orqali o'quvchi nafaqat matnni tushunadi, balki o'z dunyoqarashi asosida uni qayta yaratadi.

4. Sokratik savollar texnologiyasi

o “Agar siz bosh qahramon bo‘lganingizda nima qilgan bo‘lardingiz?”, “Bu voqea qayerda boshqacha bo‘lishi mumkin edi?” kabi savollar yordamida mantiqiy va emotsional tafakkur uyg‘otiladi.

5. Dramatik tahlilda multimedia vositalaridan foydalanish

o Video sahnalar, teatr spektakllari, animatsiyalar orqali o‘quvchilarning vizual tasavvuri kengayadi.

Masalan, Hamza Hakimzoda Niyoziy asarlaridan “Zaharli hayot” dramasi o‘rganishda o‘quvchilar Gulsara va Baxtiyor obrazlari orqali ayol erkinligi, jamiyatdagi adolatsizlik masalalarini tahlil qilishadi. Ular ushbu obrazlarga kirib, dialoglar yozadi, sahnani sahnalashtirib ko‘rsatadi.

Yana bir misol, Erkin Vohidovning “Tilsim” dramasi orqali o‘quvchilar o‘z orzulari, ma’naviy-axloqiy tanlovlar, qadriyatlar haqida munozara yuritadi. Shuningdek, asar bo‘yicha konsept xarita tuzilib, dramatik ziddiyat va fojia mohiyati ochib beriladi.

Xulosa. Dramatik asarlarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilarning ijodiy tasavvurini rivojlantirish – bu nafaqat adabiyot fanining, balki umuman shaxsiy kamolotning muhim omilidir. Bu jarayonda o‘quvchi – oddiy bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi, fikrlovchi, yaratish istagidagi shaxsga aylanadi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan oqilona foydalanish orqali dramani o‘rganish – emotsional, estetik, aqliy rivojlanishning uyg‘unlashgan modelini yaratadi. O‘qituvchi bu jarayonda yo‘lboshchi, ilhomlantiruvchi, tanqidiy fikrga undovchi bo‘lishi kerak.

Shunday qilib, dramatik asarlar tahlili – o‘quvchi qalbidagi ijodiy uchqunni yoqa oladigan, hayotga badiiy ko‘z bilan qarashni o‘rgatuvchi samarali vositadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alimova, M., & Jo‘rayev, B. (2020). *Adabiyot o‘qitish metodikasi*. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. Qurbonov, A. (2018). *Adabiy tahlil asoslari*. Toshkent: O‘zMU nashriyoti.
3. G‘anieva, N. (2017). *Adabiy matn va talaba: ijodiy yondashuv asoslari*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Qo‘chqorov, I. (2016). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Ergashov, A. (2021). “Drama janri va uning estetik xususiyatlari”. // *O‘zbek tili va adabiyoti jurnali*, №1, 45–52-betlar.
6. Xolmatov, S. (2015). “Dramatik asarlarni o‘rganishda ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodlari”. // *Xalq ta’limi*, №6, 60–65-betlar.
7. Vohidov, E. (2002). *Tilsim*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti.
8. Niyoziy, H. H. (1988). *Zaharli hayot*. Toshkent: O‘zSSR FA nashriyoti.
9. Salomov, G. (2019). *Didaktik vositalar va adabiy estetik tafakkur*. Qarshi: Nasaf nashriyoti.
10. Hasanboyeva, M. (2020). “Dramaturgiyaning ta’limdagi roli: metodik yondashuvlar”. // *Pedagogika va psixologiya jurnali*, №4, 32–37-betlar.